

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор навчально-наукового
інституту міжнародних
відносин ім. Б. Д. Гаврилишина
Ірина ІВАЩУК
2023

ЗАТВЕРДЖУЮ:

В.о. проректора з
науково-педагогічної роботи
Віктор ОСТРОВЕРХОВ
2023

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор навчально-наукового
інституту новітніх освітніх
технологій
Святослав ПИТЕЛЬ
2023р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

з дисципліни «Політична конфліктологія»
ступінь вищої освіти – бакалавр
галузь знань - 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальність – 052 «Політологія»
освітньо-професійна програма – « Міжнародні та регіональні політичні
комунікації»

Кафедра політології та філософії

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практичні заняття (год.)	ІРС (год.)	Тренінг, КПЗ (год.)	Самост. робота студ. (год.)	Разом (год.)	Екз. (сем.)
Денна	3	6	42	28	4	10	36	120	6
Заочна	3	6	8	4			108	120	6

31.08.2023
[Signature]

Тернопіль – ЗУНУ – 2023

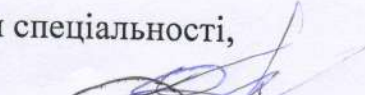
Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», затвердженої Вченою радою ЗУНУ, протокол №9 від 26.05.2021 р.

Робочу програму склав: доцент кафедри політології та філософії ЗУНУ, доц., канд. політ. н., Томахів В.Я.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології та філософії протокол №1 від 28.08.23 р.

Завідувач кафедри,
доктор філософських наук, професор Тетяна ЧОЛАЧ

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності 052 «Політологія», протокол №1 від 29.08. 2023 р.

Голова групи забезпечення спеціальності,
д-р політ наук, професор Олег РУДАКЕВИЧ

Гарант ОП Володимир ТОМАХІВ

СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “Політична конфліктологія ”

1. Опис дисципліни “Політична конфліктологія ”

Дисципліна “Політична конфліктологія”	Галузь знань, спеціальність, СВО	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 4	галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Дисципліна нормативна Мова навчання Українська мова
Кількість залікових модулів – 4	спеціальність 052 «Політологія»	Рік підготовки: <i>Денна – 3</i> <i>Заочна – 3</i> Семестр: <i>Денна – 6</i> <i>Заочна – 8</i>
Кількість змістових модулів – 2	Ступінь вищої освіти – бакалавр	Лекції: <i>Денна –42</i> <i>Заочна - 8</i> Практичні заняття: <i>Денна –42</i> <i>Заочна –4</i>
Загальна кількість годин – 120		Самостійна робота: <i>Денна – 36</i> Тренінги, КПЗ – 10 <i>Заочна –108</i> Індивідуальна робота : <i>Денна – 4</i> <i>Заочна – 0</i>
Тижневих годин – 10 , з них аудиторних – 6		Вид підсумкового контролю – екзамен

2. Мета і завдання дисципліни «Політична конфліктологія»

2.1. Мета вивчення дисципліни.

Метою дисципліни «Політична конфліктологія» є формування системи знань про природу політичних конфліктів, набуття практичних навичок у їх розв'язанні, вироблення вмінь прогнозувати, аналізувати і контролювати конфліктну ситуацію.

2.2. Завдання лекційних занять полягає у тому, щоби ознайомити студентів з змістом, природою політичних конфліктів, визначення їх видів, динаміки розвитку, специфіки форм прояву конфліктів у сучасному світі, значення ролі переговорів у сучасних політичних конфліктах.

Завдання практичних занять полягає у тому, щоб сформувати у студентів на основі теоретичного матеріалу, поданого на лекціях та в процесі самостійного освоєння програмного матеріалу знання та основні навички щодо уміння оцінити сутність, специфіку політичних конфліктів та шляхів, методів і прийомів їх врегулювання

2.3. Найменування компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни «Політичні системи та режими» для студентів спеціальності 052 «Політологія».

- Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.
- Здатність виявляти, аналізувати, досліджувати взаємозв'язок політико-правових та соціокультурних процесів.

2.4. Передумови для вивчення дисципліни.

Передумовами для опрацювання курсу «Політична конфліктологія» є вивчення таких дисциплін як «Політична соціологія», «Світова політична історія», «Загальна теорія політики», «Політична влада» «Політологічна теорія держави», «Політична культура та ідеологія», «Етнополітологія»

2.5. Результати навчання :

- Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
- Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.
- Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.
- Спроможність проводити дослідження та аналіз політичних явищ і процесів на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях з

урахуванням взаємозалежності політичних, економічних, правових та соціокультурних чинників.

3. Програма навчальної дисципліни «Політична конфліктологія»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Політичний конфлікт як соціальний феномен

Тема 1. Предмет і методи політичної конфліктології

Об'єкт і предмет науки про політичні конфлікти. Поняття і сутність конфлікту; можливі дефініції. Основні завдання політичної конфліктології як науки. Міждисциплінарний характер конфліктологічних знань. Основні підходи до вивчення конфліктів. Методологія і методи теорії політичних конфліктів. Методологічні принципи дослідження конфліктів. Об'єктивні і суб'єктивні методи. Емпіричні методи дослідження конфліктів. Етапи аналізу конфліктів. П становлення конфліктології у Україні: проблеми і перспективи.

Тема 2. Генеза уявлень про конфлікт

Конфлікти в історії людства. Ранні уявлення про конфлікт: Конфуцій, Геракліт, Епікур, Платон, Демокріт. Природа людини і конфлікт у концепції Аристотеля. Уявлення про конфлікт середні віки: Климент Олександрійський, Аврелій Августин, Тома Аквінський. Розвиток уявлень про конфлікт в епоху Відродження: Н.Макіавеллі, Е. Роттердамський.

Активізація інтересу до дослідження конфліктів у Новий час. Теоретичні і прикладні аспекти вивчення конфліктів у філософії Ф. Бекона. Гегель про позитивну роль конфліктів у розвитку суспільства. Розвиток суспільства у ХІХ ст. і зміна поглядів на конфлікт. Теорія Т. Мальтуса і «соціальний дарвінізм»: конфлікти в контексті боротьби за існування.

Роль конфліктів у соціологічній теорії К. Маркса. Конфліктологія і марксизм. Проблематика конфлікту в соціології М. Вебера. Конфлікт і девіантна поведінка у соціології Е.Дюркгейма. «Соціологія конфлікту" Г.Зіммеля. Розгляд конфліктів у «теорії еліт» (В.Парето, Г.Моска)».

Тема 3. Конфлікт як явище соціального життя

Соціальна природа конфлікту. Об'єктивні фактори виникнення конфліктів. Організаційно-управлінські, соціально-психологічні й особистісні причини конфліктів. Виникнення конфлікту і стадії його розвитку. Передконфліктна стадія. Конфліктна ситуація. Інцидент, розвиток і ескалація конфлікту. Врегулювання конфлікту і післяконфліктна стадія.

Сторони (учасники) конфлікту, їхній ранг і ресурси. Структура і функції конфлікту. Позитивні і негативні функції. Основні види конфліктів і сфери їхнього виникнення. Проблеми класифікації і типології конфліктів. Концепції типології конфліктів. Типологія конфліктів Р.Даля. Типологія конфліктів К.Боулдінга. Типологія конфліктів А. Раппопорта. Соціальні конфлікти в умовах сучасного українського суспільства.

Тема 4. Особливості виникнення політичних конфліктів і методи їх аналізу.

Конфлікти і влада. Політична стабільність і конфлікт. Роль і місце конфлікту в політичних відносинах. Поняття і сутність політичного конфлікту. Джерела виникнення політичних конфліктів. Розходження інтересів, цінностей і цілей як передумови конфлікту. Потреби людей у політичних конфліктах. Проблеми ідентичності і політичні конфлікти. Особливості політичної комунікації і політичні конфлікти. Ідеологічні аспекти конфлікту. Конфлікти як інструмент політики.

Методологія вивчення політичних конфліктів: загальне й особливе. Конкретно-історичний і культурно-цивілізаційний підходи до вивчення конфліктів. Структурно-функціональний підхід. Порівняльний аналіз політичних конфліктів. Соціологічні і психологічні методи.

Тема 5. Типологія, динаміка, структура і функції політичних конфліктів

Типологія політичних конфліктів. Внутрішні і міжнародні конфлікти. «Горизонтальні» політичні конфлікти в рамках існуючого політичного режиму. «Вертикальні» політичні конфлікти: статусно-рольові і «режимні». Антагоністичні і неантагоністичні конфлікти. Конфлікти цінностей, конфлікти інтересів, конфлікти політичних культур.

Етапи розгортання політичного конфлікту. Проблема легітимності в політичному конфлікті. Політичні конфлікти і політичні кризи.

Специфіка і закономірності політичної боротьби, її структура. Форми і методи політичної боротьби. Політична влада як предмет конфлікту. Технології досягнення й утримання політичної влади. Сторони і тло політичного конфлікту. Учасники політичних конфліктів: держави, етноси, політичні партії й еліти. Громадська думка як фактор розвитку політичного конфлікту. Роль ЗМІ у політичному конфлікті. Функції політичних конфліктів.

Тема 6. Інституалізація політичних конфліктів

Інституалізовані і неінституалізовані конфлікти. Встановлення чіткої процедури врегулювання конфлікту. Нормативні передумови інституалізації конфліктів. Підвищення ступеня керованості конфлікту.

Політична інституалізація конфлікту, її особливості. Упорядкування претензій і вимог учасників конфлікту. Здійснення принципу «максимального знання». Динаміка процесу політичної інституалізації конфлікту: від стихійного стану до організованого. Протиріччя політичної інституалізації конфліктів, її позитивні і негативні наслідки.

Тема 7. Насильство в політичних конфліктах

Природа насильства: основні підходи. Насильство в політичних взаємодіях. Межі застосування примусу в державній політиці. Сила, насильство і терор як засоби політичного протистояння. Війна і військова сила в політичних конфліктах.

Застосування примусу при врегулюванні конфліктів. Співвідношення цілей і засобів. Механізми обмеження насильства в політичних конфліктах. Філософія ненасильства (Л. Толстой, М. Ганді).

Тема 8. Попередження політичних конфліктів

Стратегія попередження політичних конфліктів. Конфліктний моніторинг. Прогнозування конфліктів. Часткове і повне запобігання конфлікту. Раннє попередження і вирішення конфлікту. Встановлення і підтримка миру як основа врегулювання конфлікту. Превентивна дипломатія в міжнародних конфліктах.

Технології ініціювання і стимулювання політичних конфліктів як один з елементів соціального управління. Конфлікт і підтримка згуртованості організації. Сприятлива ситуація і провокування конфліктів однією із сторін.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Політичні конфлікти сучасності і теоретична та практична діяльність з їх врегулювання.

Тема 9. Теоретичні напрямки дослідження і практична діяльність із врегулювання конфліктів

Співвідношення науки і практики врегулювання конфліктів. Поняття «врегулювання конфліктів», «вирішення конфліктів», «управління конфліктами», «попередження конфліктів».

Держави і локальні конфлікти. Технології державного врегулювання конфліктів. Правова держава як арбітр і гарант справедливості при врегулюванні конфліктів. Правові методи врегулювання конфліктів. Компроміс як спосіб досягнення згоди.

Вибори і референдуми як засіб вирішення конфліктів у Міжнародні урядові і неурядові організації і локальні конфлікти

Тема 10. Третя сторона у врегулюванні конфлікту

Поняття «третя сторона у врегулюванні конфлікту», «посередництво», «надання «добрих послуг», «спостереження за ходом переговорів», «арбітраж». Основні завдання і засоби впливу третьої сторони. Труднощі і проблеми при здійсненні посередницьких послуг. Вимоги до посередника. Методологія, методика і процедури медіації конфліктів.

Різноманіття видів посередництва. Офіційне посередництво держав і міждержавних організацій і його роль у сучасному світі. Форми офіційного посередництва. Дискусія про роль ООН у врегулюванні конфліктів. Посередницька діяльність регіональних організацій (ОБСЄ, ОАЄ, СНД і ін.). Можливості й обмеження офіційного посередництва.

Зростання ролі неофіційного посередництва в сучасному світі. Форми неофіційного посередництва. Можливості й обмеження в діяльності неофіційних посередників. Проблема взаємодії двох видів посередництва. Специфіка фасилітації.

Тема 11. Переговори як засіб врегулювання конфлікту

Переговори як наукова і практична проблема. Теоретичні роботи з переговорного процесу. Тенденції у вивченні переговорів. Закордонні дослідницькі центри. Розвиток вітчизняних досліджень із переговорів застосування на практиці наукових розробок.

Структура і функції переговорів. Переговори в конфлікті і при співробітництві сторін. Переговорні стратегії, їхня розробка і застосування на практиці. Стадії переговорного процесу. Підготовка переговорів. Стили тактика ведення переговорів. Прийоми, використовувані в рамках спільного вирішення проблеми. Співвідношення тактичних прийомів і функцій.

Рівні переговорів. Багатосторонні переговори і їхні особливості. Переговори на вищому рівні.

Тема 12. Особливості виникнення і розвитку етнополітичних конфліктів у сучасному світі .

Поняття етнополітичного конфлікту. Етнос як суб'єкт політики. Підходи до вивчення етносу в контексті конфліктології. Націоналізм і його вплив на процеси міжетнічної взаємодії. Причини виникнення і фактори розвитку етнополітичних конфліктів, їх динаміка. Типи етнополітичних конфліктів: Складність врегулювання конфліктів з етнічним компонентом. Основи концепції інтерпретації етнополітичних конфліктів. Роль етнополітичних конфліктів у сучасному світі.

Передумови виникнення міжнаціональних конфліктів у СРСР. Етнополітичні конфлікти на пострадянському просторі. Етнічний фактор процесах суверенізації. Протиріччя державної політики в сфері регулювань міжетнічних відносин. Історичні передумови виникнення конфліктів. Етнічна строкатість як потенційна передумова етнополітичних конфліктів. Розгляд конфліктів у руслі концепції С. Гантінгтона. Сепаратизм і зовнішньополітичні фактори в конфліктах. Загальне й особливе етнополітичних конфліктах: порівняльний аналіз.

Тема 13. Релігійна складова політичних конфліктів: історія, сучасність.

Релігійний фактор суспільних процесів та динаміка державно-конфесійних відносин. Особливості розвитку релігійної сфери внаслідок її залучення до суспільно-політичного конфлікту. Релігійні війни в світовій політичній історії. Релігійні війни доби Середньовіччя. Хрестові походи. Експансія Османської імперії. “Тінь Півмісяця над Європою”. Тридцятилітня війна. Релігійне забарвлення політичних конфліктів у ХХ ст. Проблема Північної Ірландії (Ольстер). Індо-мусульманське протистояння в Індії. Буддизм і проблема Тибету в політичній історії КНР. Дослідження релігійної складової у соціально-політичному конфлікті: світовий досвід. Міжконфесійні конфлікти в Україні періоду незадажності. Конфліктний потенціал УПЦ МП. Шляхи вирішення політичних конфліктів. Роль церковних інституцій у процесі мирного врегулювання політичних конфліктів. Релігійна складова зовнішньополітичного конфлікту в Криму та на сході України.

Тема 14. Інтернет та соціальні мережі у сучасних політичних конфліктах.

Інформаційні війни. Кіберконфлікти у сучасному політичному протистоянні. Сутність поняття кіберконфлікт в сучасних політичних конфліктах. Різновиди сучасних політичних кіберконфліктів. Кібербезпека та її сутність. Специфіка протидії політичним конфліктам в кіберпросторі. Особливості впливу на протистояння в кіберпросторі. Конфліктний потенціал соціальних мереж. Інформаційна безпека. Інформаційна безпека України в умовах російсько-української війни.

Тема 15. Політичні конфлікти у незалежній Україні.

Вітчизняна традиція політичних конфліктів: особливості виникнення конфліктних ситуацій і виходу з них. Співвідношення позитивних і негативних аспектів впливу конфліктів на політичний процес. Трансформація суспільно-політичної системи і динаміка політичного конфлікту. Конфлікти в період перебудови (1986-1991 р.). Конфлікт «гілок влади» у перші роки незалежності і їх вирішення: причини й уроки. Перехід до ринкової економіки і політичні конфлікти: боротьба олігархічних угруповань. Конфлікти інтересів, цінностей і цілей. Конфлікти структури центр-регіони.

Акція « Україна без Кучми та Помаранчева революція як прояви політичного конфлікту: причини, перебіг наслідки. Революція Гідності як політичний конфлікт та її значення і наслідки.

Тема 16. Російсько-українська війна як військово-політичний конфлікт.

Політологічний аспект військово-політичного, збройного конфлікту. Війна як форма політичного конфлікту. Внутрішні та зовнішні військово-політичні конфлікти. Гібридний характер російсько-української війни та її ідеологічна складова. Неофашистський зміст ідеології та політики росії. Етнополітичні та релігійні аспекти російсько-української війни. Спроба «денацифікації та демілітаризації» України та її наслідки для сторін воєнного конфлікту та світу. Основні прояви рашизму та протидія їм української держави та світу.

4. Структура залікового кредиту дисципліни «Політична конфліктологія» денна форма навчання

Змістові модулі і теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Тренінг, КПЗ	Конт- рольні заходи
Змістовий модуль 1. ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН						
Тема 1. Предмет і методи політичної конфліктології	2	1	4	1	5	

Тема 2. Генеза уявлень про конфлікт	2	1	2	1		Поточне опитування
Тема 3. Конфлікт як явище соціального життя	2	1	2	1		
Тема 4. Особливості виникнення політичних конфліктів і методи їх аналізу	2	1	4	1		
Тема 5. Типологія, динаміка, структура і функції політичних конфліктів	2	2	2			
Тема 6. Інституалізація політичних конфліктів	2	2	2			
Тема 7. Попередження політичних конфліктів	2	2	2			
Тема 8. Насильство в політичних конфліктах	4	2	2			
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ СУЧАСНОСТІ І ТЕОРЕТИЧНА ТА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ						
Тема 9. Теоретичні напрямки дослідження і практична діяльність із врегулювання конфліктів	2	2	2		5	Поточне опитування
Тема 10 Третя сторона у врегулюванні конфлікту	2	2	2			
Тема 11. Переговори як засіб	2	2	2			

врегулювання конфлікту						
Тема 12. Особливості виникнення і розвитку етнополітичних конфліктів у сучасному світі.	4	2	2			
Тема 13. Релігійна складова політичних конфліктів: історія, сучасність.	4	2	2			
Тема 14. Інтернет та соціальні мережі у сучасних політичних конфліктах.	2	2	2			
Тема 15. Політичні конфлікти у незалежній Україні.	4	2	2			
Тема 16. Російсько-українська війна як військово-політичний конфлікт.	4	2	2			
Разом	42	28	36	4	10	

**Структура залікового кредиту дисципліни «Політична конфліктологія»
заочна форма навчання**

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Змістовні модулі та теми	Кількість годин		
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Тема 1. Предмет і методи політичної конфліктології	1		7
Тема 2. Генеза уявлень про конфлікт			7

Тема 3. Конфлікт як явище соціального життя			7
Тема 4. Особливості виникнення політичних конфліктів і методи їх аналізу	1		7
Тема 5. Типологія, динаміка, структура і функції політичних конфліктів	1		7
Тема 6. Інституалізація політичних конфліктів	1		7
Тема 7. Попередження політичних конфліктів			7
Тема 8. Насильство в політичних конфліктах.			7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ СУЧАСНОСТІ І ТЕОРЕТИЧНА ТА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ			
Тема 9. Теоретичні напрямки дослідження і практична діяльність із врегулювання конфліктів.			7
Тема 10 Третя сторона у врегулюванні конфлікту			7
Тема 11. Переговори як засіб врегулювання конфлікту.			7
Тема 12. Особливості виникнення і розвитку етнополітичних конфліктів у сучасному світі.	1	1	6
Тема 13. Релігійна складова політичних конфліктів: історія, сучасність.			7
Тема 14. Інтернет та соціальні мережі у сучасних політичних конфліктах.	1	1	6
Тема 15. Політичні конфлікти у незалежній Україні.	1	1	6
Тема 16. Російсько-українська війна як	1	1	6

військово-політичний конфлікт.			
Разом	8	4	108

5. Тематика практичних занять

Практичне заняття №1

Тема: Предмет і методи конфліктології. Генеза уявлень про конфлікт

Мета: Розкрити уявлення про об'єкт, предмет, методи політичної конфліктології. Проаналізувати структуру політичної конфліктології, співвідношення теоретичних і прикладних завдань, методологічні принципи і основні методах вивчення конфліктів, становленні конфліктологічної науки в Україні і тих практичних завданнях, які вона повинна вирішувати. Розкрити та сформулювати уявлення про те, як змінювалися погляди на конфлікт у різні епохи, яка роль приділялася конфлікту в тих чи інших філософських системах.

Питання для обговорення:

1. Предметна сфера конфліктології. Поняття конфлікту.
2. Становлення конфліктології як науки, її основні поняття і категорії.
3. Методика, техніка і процедура конфліктологічних досліджень.
4. Ранні уявлення про конфлікти (від Стародавньої Греції до Середньовіччя).
5. Уявлення про конфлікти в епоху Відродження й у Новий час.
6. Сучасні теорії конфліктів. Виникнення конфліктології як науки.

Практичне заняття №2

Тема : Конфлікт як явище соціального життя

Мета: розкрити уявлення про конфлікт як про соціальний феномен, і що грає значну роль у процесі розвитку суспільства. Проаналізувати основні причини виникнення конфлікту і стадіях його розвитку та різні типології конфліктів їх позитивні та негативні сторони. Розкрити специфіку політичних конфліктів, які відіграють особливу роль у житті сучасного суспільства. Проаналізувати політичну владу як предмет політичного конфлікту і її вплив на перебіг різних конфліктів.

Питання для обговорення:

1. Сутність конфлікту і його структура.
2. Типологія і класифікація конфліктів.
3. Конфлікти і влада. Місце і роль конфліктів у політичному процесі.
4. Поняття, сутність і причини виникнення політичних конфліктів.
5. Методи політичної конфліктології.

Практичне заняття №3

Тема: Типологія, динаміка, структура і функції політичних конфліктів

Мета: З'ясувати специфіку політичних конфліктів за допомогою вивчення особливостей їх типології, розвитку, складу учасників і виконуваних функцій. Розкрити роль конфлікту в процесах політичної боротьби, перерозподілу й утримання влади. Проаналізувати основних учасників політичних конфліктів, проблему співвідношення політичного конфлікту і кризи, виходу з кризових ситуацій.

Питання для обговорення:

1. Основні типології політичних конфліктів.
2. Етапи і фази розгортання конфлікту. Політичний конфлікт і політична криза.
3. Сторони в політичному конфлікті.
4. Функції політичного конфлікту в суспільстві.

Практичне заняття №4

Тема: Інституалізація політичних конфліктів

Мета: проаналізувати роль і функції інституалізації політичних конфліктів. Розкрити позитивні функції інституалізації, а також розкрити і її негативні риси, зокрема, імовірність підміни інтересів суспільства інтересами окремого політичного угруповання, що може відігравати негативну роль у процесі врегулювання конфлікту.

Питання для обговорення:

1. Інституалізація конфлікту як фактор його регулювання.
2. Політична інституалізація конфлікту, її особливості.
3. Протиріччя політичної інституалізації конфліктів, її позитивні і негативні наслідки.

Практичне заняття № 5

Тема: Попередження політичних конфліктів. Насильство в політичних конфліктах

Мета: Розкрити уявлення про різні типи політичних ситуацій, що вимагають чи запобігання чи стимулювання конфлікту. Проаналізувати проблеми конфліктного моніторингу, питання ініціювання політичних конфліктів, їхнього впливу на життя різних груп і організацій. З'ясувати питання про конфлікт як спосіб соціального управління, що може використовуватися політичними структурами поряд зі стратегією суспільної згоди.

Питання для обговорення:

1. Рання діагностика конфліктів.
2. Організація і робота мережі конфліктологічного моніторингу.
3. Ініціювання конфлікту і використання його позитивних функцій.

Практичне заняття №6

Тема: Насильство в політичних конфліктах

Мета: Розкрити питання, пов'язані із застосуванням насильницьких методів як форми політичної боротьби. Здійснити порівняльний аналіз насильницької і ненасильницької парадигм у політиці. Акцентувати на питанню використання сили в процесі державного управління та у міждержавних відносинах.

Питання для обговорення:

1. Парадигми насильства і ненасильства у вивченні конфлікту.
2. Фактор сили в конфлікті.
3. Тероризм як спосіб політичної боротьби.

Практичне заняття №7

Тема: Теоретичні напрямки дослідження і практична діяльність із врегулювання конфліктів

Мета: Розкрити основні поняття, що використовуються при аналізі проблем впливу на конфлікт. Проаналізувати теоретичні передумови врегулювання конфліктів і питання про використання науково-теоретичних розробок на практиці.

Питання для обговорення:

1. Основні принципи і напрямки врегулювання конфліктів.
2. Роль держави і неурядових організацій у врегулюванні локальних конфліктів.
3. Демократичні технології державного врегулювання конфліктів
4. Демократичні процедури як засіб врегулювання і вирішення конфліктів

Практичне заняття №8

Тема : Третя сторона у врегулюванні конфлікту.

Мета: Проаналізувати поняття «третя сторона конфлікту» і розкрити різноманітні аспекти її участі в конфлікті. Акцентувати увагу на посередництві як необхідному фактору при врегулюванні, більшості конфліктів. З'ясувати різні види посередництва, діяльність посередницьких організацій у міжнародних і внутрішньодержавних конфліктах.

Питання для обговорення:

1. Поняття і роль третьої сторони в конфлікті.
2. Методика і процедури медіації конфліктів.
3. Види і форми посередництва

Практичне заняття №9

Тема: Переговори як засіб врегулювання конфліктів

Мета: Розкрити переговори як особливий тип взаємодії, спрямований на врегулювання і вирішення конфліктної ситуації. Проаналізувати накопичений досвід у сфері міжнародних переговорів і можливості його застосування в Україні.

Питання для обговорення:

1. Вивчення переговорного процесу у вітчизняній і зарубіжній науці.
2. Функції переговорів і їх стадії.
3. Тактика, стилі і прийоми ведення переговорів.

Практичне заняття №10

Тема : Особливості виникнення і розвитку етнополітичних конфліктів у сучасному світі. Релігійна складова етнополітичних конфліктів.

Мета: Проаналізувати особливості етнополітичних конфліктів як найбільш складного для вирішення виду та релігійну складову етнополітичних конфліктів. Розкрити можливі шляхи врегулювання етнополітичних конфліктів

Питання для обговорення:

1. Етнополітичні конфлікти. Структура, типологія, динаміка.
2. Етнополітичні конфлікти в сучасному світі: "відродження націоналізму".
3. Етнополітичні конфлікти в СРСР і на пострадянському просторі.
4. Релігійна складова етнополітичних конфліктів: історія, сучасність.
5. Особливості врегулювання етнополітичних та етнорелігійних конфліктів.

Практичне заняття №11

Тема: Інтернет у сучасних політичних конфліктах.

Мета: Проаналізувати поняття та особливості кіберконфліктів, кібербезпеки у сучасному політичному просторі. Розкрити специфіку та особливості, правовий механізм протидії політичним конфліктам в кіберпросторі та важливість інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни.

Питання для обговорення:

1. Сутність поняття кіберконфлікт в політиці.
2. Різновиди сучасних політичних кіберконфліктів. Специфіка протидії політичним конфліктам в кіберпросторі.
3. Особливості впливу на протистояння в кіберпросторі. Специфіка правових механізмів впливу на кіберконфлікти в різних країнах

4. Інформаційна безпека України в умовах російсько-української війни

Практичне заняття №12

Тема: Політичні конфлікти у незалежній Україні

Мета: сформулювати уявлення про основні типи політичних конфліктів у сучасній Україні. Проаналізувати найбільш важливі політичних конфлікти в незалежній Україні, їх розвиток і результати вирішення.

Питання для обговорення:

1. Особливості сприйняття і розвитку конфліктів в українській політичній реальності.
2. Основні конфлікти в незалежній Україні: причини виникнення і динаміка.
3. Вплив трансформації суспільно-політичної системи на розвиток політичних конфліктів.
4. Етнополітичний та релігійний конфліктологічний потенціал в сучасній Україні

Практичне заняття №13

Тема: Російсько-українська війна як військово-політичний конфлікт.

Мета: Розкрити політологічний аспект військово-політичного, збройного конфлікту, характер та ідеологічну складову російсько-української війни. Проаналізувати етнополітичні, ідеологічні, соціокультурні та релігійні аспекти російсько-української війни, сутність та прояви рашизму.

Питання для обговорення:

1. Політологічний аспект військово-політичного, збройного конфлікту. Війна як форма політичного конфлікту.
2. Характер російсько-української війни та її ідеологічна складова.
3. Основні прояви рашизму та протидія їм української держави та світу.
4. Спроба «денацифікації та демілітаризації» України та її наслідки для сторін воєнного конфлікту та світу.

6. Комплексне практичне індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання з дисципліни „Політична конфліктологія” виконується самостійно кожним студентом на основі засвоєння програмного матеріалу. КПЗ охоплює усі основні теми дисципліни. КПЗ оформляється у відповідності із встановленими вимогами. Виконання КПЗ є одним із обов’язкових складових модулів залікового кредиту з „Загальної теорії політики”. КПЗ оформляється у відповідності до встановлених вимог.

КПЗ повинен містити наступні розділи:

1. Титульний аркуш містить:
  - назву університету;
  - назву кафедри;
  - назву навчальної дисципліни;
  - номер академічної групи;

- дату подачі РГР викладачеві на перевірку - день, місяць, рік.

2. Зміст.

3. Вступ. Вступ розкриває сутність, стан наукового завдання і його значення. Тут же вказують мету й завдання дослідження.

4. Основна частина. Розкриває наукове дослідження і відповідає обраній темі, вступу й висновкам роботи.

5. Висновки. У висновках вказують результати, отримані при проведенні дослідження, пропозиції або рекомендації щодо вирішення поставленого завдання відповідно до результатів дослідження.

6. Список літератури. Джерела розміщують за абеткою прізвищ авторів або заголовків. Оформлення відбувається в такому порядку

- використана література (у т. ч. періодична);
- література на іноземних мовах;
- Інтернет джерела з обов'язковою позначкою, яка інформація міститься на цьому сайті (порталі). Не припустиме посилання пошукув на сайти.

7. Вимоги до оформлення. Шрифт Times New Roman, 14, полуторний інтервал; поля: верхнє й нижнє – 20 мм, лівє - 25 мм, правє - 15 мм.

Взірець варіанту КПЗу
«Конфлікти в українській історії, їхня роль і специфіка.»
Тематика КПЗ

1. Поняття і сутність конфлікту як явища соціального життя.
2. Методологічні принципи дослідження конфліктів.
3. Становлення конфліктології в сучасній Україні: проблеми і перспективи.
4. Ранні уявлення про конфлікт: Конфуцій, Геракліт, Епікур, Платон, Демократ.
5. Концепції конфлікту Арістотеля і Гобса: порівняльний аналіз.
6. Роль конфлікту в концепції К.Маркса.
7. Структурно-функціональний підхід і конфліктологічна парадигма:
8. порівняльний аналіз.
9. Особливості різних стадій розвитку конфлікту.
10. Класифікації і типології конфліктів у роботах сучасних авторів.
11. Конфлікт як інструмент політики.
12. ЗМІ і громадська думка в політичному конфлікті.
13. Організація, проблеми і перспективи конфліктного моніторингу.
14. Протиріччя політичної інституалізації регіональних конфліктів.
15. Конфлікти в період перебудови і путч у серпні 1991 р.
16. Конфлікти в сучасній Україні: основні типи і динаміка.
17. Етнополітичні відносини і їхній конфліктний потенціал.
18. Конфліктогенні межі політичної суверенізації.
19. Етнополітичні конфлікти на пострадянському просторі.
20. Насильство в політичних конфліктах: границі застосування і механізми обмеження.
21. СНД і його роль у врегулюванні регіональних конфліктів.
22. Основні напрямки врегулювання політичних конфліктів.
23. Медіація конфліктів: методологія, методика і процедури.
24. Роль ООН і регіональних організацій (ОБСЄ, ОАЄ) у врегулюванні конфліктів.
25. Офіційне і неофіційне посередництво в міжнародній і українській практиці.
26. Теорія і практика організації переговорів.
27. Стилї, стратегія і тактика ведення переговорів.
28. Вибори і конфлікт: політологічний аналіз.

29. Демократичні технології у врегулюванні конфліктів.
30. Конфлікти в українській історії, їхня роль і специфіка.
31. Конфлікти в системі державного управління.

7. Самостійна робота

№ п/п	Тематика
1	Становлення конфліктології у Україні: проблеми і перспективи.
2	Роль конфліктів у теоріях К. Маркса та М. Вебера.
3	Проблеми класифікації і типології конфліктів.
4	Ідеологічні аспекти політичних конфліктів.
5	Політична влада як предмет конфлікту.
6	Динаміка процесу політичної інституалізації конфлікту: від стихійного стану до організованого.
7	Превентивна дипломатія в міжнародних конфліктах.
8	Співвідношення цілей і засобів при врегулюванні політичних конфліктів.
9	Технології державного врегулювання конфліктів.
10	Посередницька діяльність регіональних організацій (ОБСЄ, ОАЄ, СНД і ін.).
11	Переговорні стратегії, їхня розробка і застосування на практиці.
12	Роль етнополітичних конфліктів у сучасному світі.
13	Конфліктний потенціал сучасної України.

8. Тренінг з дисципліни «Політична конфліктологія»

Тренінг (training) – це запланований процес модифікації (зміни) відношення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання поставлених завдань в одному із видів діяльності або в певній галузі. Тренування (від англ. to train - виховувати, навчати) – комплекс вправ для пристосування його до підвищених вимог і складних умов роботи й життя.

Порядок проведення тренінгу

- a. **Вступна частина** проводиться з метою ознайомлення студентів з темою тренінгового заняття.
- b. **Організаційна частина** полягає у створенні робочого настрою у колективі студентів, визначенні правил у вигляді таблиць, бланків документів.
- c. **Практична частина** реалізовується шляхом виконання завдань у групах студентів у кількості 3-5 осіб з певних проблемних питань теми тренінгового заняття.
- d. **Підведення підсумків.** Обговорюється результати виконаних завдань у групах. Обмін думками з питань, які виносились на тренінгові заняття.

Тематика тренінгів:

1. Інтелектуальна гра «Дебати» на тему «**Збройна агресія Росії проти України - чи можливе мирне врегулювання?**»
2. Інноваційна гра на тему: «**Шляхи врегулювання політичних конфліктів в Україні**»

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Політична конфліктологія» використовуються наступні засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- оцінювання результатів КПІЗ;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- ректорська контрольна робота;
- екзамен;

10. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Політична конфліктологія» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3	Заліковий модуль 4
20%	20%	20%	40%
1. Усне опитування під час заняття (8 тем по 5 балів = 40 балів) 2. Письмова робота = 60 балів	1. Усне опитування під час заняття (8 тем по 5 балів = 40 балів) 2. Письмова робота = 60 балів	1. Написання КПІЗ, яке включає вибір теми, складання плану, написання роботи = 70 балів . 2. Захист КПІЗ = 30 балів	1. Відповідь на 2 питання , кожне з яких = 40 балам, а у підсумку = 80 балів 2. Розв'язання 10 тестів по 2 бали кожний = 20 балів.

Шкала оцінювання:

За шкалою ЗУНУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	Відмінно	A (відмінно)
85–89	Добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	Задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	Незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п/п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійне забезпечення викладання лекцій (проектор; <i>on-line</i> платформи: <i>ZOOM</i> ;	1-16
2	Система дистанційного навчання ЗУНУ <i>moodle.wunu.edu.ua</i>	1-16
3	Пакет прикладних програм базових інформаційних технологій: <i>MS Office</i>	1-16

4	Телекомунікаційне програмне забезпечення (<i>Internet Explorer, Opera, Google Chrome, Firefox</i>)	1-16
---	--	------

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Білецька Т.В., Ігнат'єва Т.В. Міжнародні конфлікти сучасності: теорія і практика аналізу Навчально-методичний посібник. — Кам'янець-Подільський, 2020. — 50 с.
2. Богатир'єв І. Російсько-українська війна: погляд кримінолога. Видавництво : АДЕФ-Україна, 2023.
3. Гомза І. Політичні конфлікти та їх трансформаційний потенціал. URL: <https://kse.ua/ua/kse-course/politichni-konflikti-ta-yih-transformatsiyiniy-potentsial/>
4. Грицюк В., Лисенко О. Війна російської федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsiuk_Valerii/Viina_Rosiiskoi_Federatsii_protly_Ukrayny_v_oiennyi_mizhnarodnopravovy_i_heopolitychnyi_ta_ekonomichny.pdf?PHPSESSID=8sn3p40rnfhk6s710n1s707mf5
5. Завгородня Ю. В. Політичний конфлікт та політична криза: теоретичний аналіз. / Актуальні проблеми політики. 2018. Вип. 57. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/57_2018/7.pdf
6. Завгородня Ю.В. Кіберконфлікти, як елемент політичних технологій в інформаційному просторі. Актуальні проблеми філософії та соціології. № 32/2021.
7. Завгородня Ю.В. Політичне протистояння в кіберпросторі: глобалізаційний аспект. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. №40. 2022. Видавничий дім
8. Завгородня Ю.В.Різновиди політичних конфліктів у кіберпросторі. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/11.pdf
9. Кіянка І. Б. Політична конфліктологія: Навчальний посібник. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 96 с.
10. Конфлікти, що змінили світ. / Ігор Попов, Наталя Іщенко, Павло Щелін. К., Фоліо, 2020,186 с.
11. Кулик В. (ред.) Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях. К., ІПЕНД, 2020. 328 с.
12. Мацієвський Ю. Конфліктологія: що та як вивчати. URL:
13. Орлик В. Як війна Росії проти України змінила світ. НІСД, URL:<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-protly-ukrayiny-zminyly-svit>
14. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
15. Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків, КСД, 2023, 400 с.
16. Політична конфліктологія [Електронний ресурс]: навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / упоряд. Ю. Завгородня ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юридична література, 2023. 64 с.(Серія: Навчально-методичні посібники) URL: [Політична конфліктологія-з видавництва.pdf](#)
17. Сучасні політологічні теорії конфлікту [Електронний ресурс] Студопедія. 2018. Режим доступу до ресурсу: <http://studies.in.ua/ru/teoriya-politicheskogokonflikta-shpargalki/1822-suchasn-poltologchn-teoryi-konflktu.html>.
18. Томахів В.Я. Методичні вказівки для вивчення навчальної дисципліни «Політична конфліктологія» . Тернопіль: «Економічна думка», ТНЕУ, 2019. 21 с.
19. Топ-10 збройних конфліктів у 2020 році <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/14/infografika/svit/top-10-zbrojnyx-konfliktiv-2020-roczy>
20. Трофименко А. В., Константинова Ю.В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Маріуполь : МДУ, 2020. 375 с.
21. Філоненко М. Міжнародні політичні конфлікти: пошук ефективних моделей врегулювання.

URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/52034>

22. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літ., 2019. 168 с.
23. Barash David P., Webel Charles P. Peace and Conflict Studie. Fifth Edition. SAGE Publications, 2021. 784 p.
24. Basuchoudhary A., Bang J.T., David J., Sen T. Identifying the Complex Causes of Civil War: A Machine Learning Approach. Palgrave, 2021. 148 p.
25. De Waal Thomas. The Caucasus: An Introduction 2nd Edition . Oxford University Press, 2018. 312 p.
26. Gerard Catherine, Kriesberg Louis. Conflict and Collaboration: For Better or Worse Routledge, 2018. 230 p.

Додаткова література:

27. Конфліктологія: Навч. посіб. / За заг. ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. К.: КНЕУ, 2003. 315 с.
28. Конфліктологія: Навчальний посібник-практикум. За ред. М.П. Гетьманчука, П.П. Ткачука. Львів: ЛІСВ, 2007. 307 с.
29. Конфліктологія: підручник / за ред. Л.Герасіної і М.Панова. – Харків: Право, 2002. – 256 с.
30. Нагаєв В. Конфліктологія (модульний варіант). К. Центр навчальної літератури, 2004. 198 с.
31. Примуш М. Конфліктологія. Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
32. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. 128 с
33. Проскуріна О.О. Політична конфліктологія / О.О. Проскуріна, О.І. Ладига, Л.І. Ладига. Луганськ: ЛНУ ім. Т. Шевченка 2012. 351 с.
34. The European Parliament. What Think Tanks are Thinking. EU security, defence and foreign policies. Briefing, February, 2023.
URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739364/EPRS_BRI...
35. Chatham House, The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the world. Chatham House. 20 February, 2023.
URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has...>

Інформаційні ресурси

1. Безкоштовні електронні підручники онлайн «Гуманітарні науки» (<http://www.chitalca.html>).
2. Інтернет-ресурси за дисципліною політологія (www.eprints.kname.edu.ua/5463
3. Політологія.Учбовий мінімум для складання іспиту (www.lib.mdpu.org.ua/ebook/politologiya/eBook)
4. Політологія: електронний каталог www.ecatalog.mk.ua/.../cgiirbis_64.exe?
5. Політологія: Електронний підручник (www.knuba.edu.ua/doc/politic/polit_sys.pdf)
6. Політологія: Онлайн –бібліотека (www.nbu.gov.ua/webnavigator/politics)
7. Політологія:Мультимедійний підручник (www.naiu.kiev.ua/books/mnp)
8. Портал политических наук – <http://www.politzone.in.ua/>
9. Сайт по практиці вирішення конфліктів.(<http://www.commonground.org.ua>)–
10. Сайт альманаху «Грані» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grani.org.ua/>
11. Сайт журналу «Віче» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/>
12. Сайт журналу «Нова парадигма» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.novaparadigma.org.ua/>

13. Сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ipiend.gov.ua/>
14. Сайт наукового вісника «Гілея» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gileya.org.ua/>
15. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/>
16. Сайт Національної Парламентської бібліотеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nplu.kiev.ua/>
17. Сайт Українського незалежного центру політичних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/>
18. Сайт Українського незалежного центру політичних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/>
19. Сайт Українського центру політичного менеджменту – <http://www.politik.org.ua>
20. Український Центр Медіації .(<http://ukrmediation.com.ua/>)
21. European Journal of Political Research <http://www.wkap.nl/prod/j/0304-4130>

